

Бачо Роберт Йосипович,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца
Ракоці II

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ РИНКІВ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Бачо Роберт Иосифович,
Закарпатский венгерский институт имени Ференца
Ракоци II

КОМПЛЕКСНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМ РАЗВИТИЯ РЫНКОВ НЕБАНКОВСКИХ ФИНАНСОВЫХ УСЛУГ УКРАИНЫ

Robert Bacho,
Transcarpathian Hungarian Institute of Frenetsa Rakoczy II

COMPREHENSIVE RESEARCH OF THE DEVELOPMENTAL PROBLEMS OF NON-BANKING FINANCIAL SERVICES MARKETS IN UKRAINE

Ключові слова: асиметричність інформації, державне регулювання, діаграма Ісікави, капіталізація, небанківські фінансові послуги, ринок.

Ключевые слова: ассиметричность информации, государственное регулирование, диаграмма Исикавы, капитализация, небанковские финансовые услуги, рынок.

Keywords: information asymmetry, state regulation, Ishikawa diagram, capitalization, non-banking financial services, market.

Анотація. В статті здійснено систематизацію факторів впливу на розвиток ринку небанківських фінансових послуг, використовуючи причинно-наслідкову діаграму (діаграму Ісікави). Представлено найбільш суттєві зовнішні та внутрішні фактори, виявлено та одночасно і згруповано їх з метою подальшого формування коригувальних дій. Зроблено висновок, що центральною проблемою для ринку є недостатній рівень державного регулювання, що пояснюється низьким рівнем інституційної спроможності Нацкомфінпослуг.

Аннотация. В статье осуществлена систематизация факторов влияния на развитие рынка небанковских финансовых услуг, используя причинно-следственную диаграмму (диаграмму Исикавы). Представлено наиболее существенные внешние и внутренние факторы, выявлено и одновременно и сгруппировано их с целью дальнейшего формирования корректирующих действий. Сделан вывод о том, что центральной проблемой для рынка является недостаточный уровень государственного регулирования, что объясняется низким уровнем институциональной способности Нацкомфинуслуг.

Annotation. In the article the systematization of factors influencing the non-banking financial services market development is done by means of cause-and-effect diagram (Ishikawa diagram). The most significant external and internal factors are presented, identified and simultaneously grouped in order to further corrective actions formation. It is concluded that the central issue in a market is insufficient state regulation, due to the low level of institutional capacity of the State Commission for Regulation of Financial Services Markets.

Постановка проблеми. В сучасних умовах поглиблення економічних відносин важливе місце у доступі населення до фінансових послуг відіграють небанківські установи. Фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. вказала на суттєві проблеми, що характеризують функціонування ринків небанківських фінансових послуг (НФП). Істотні проблеми функціонування кредитних спілок призвели до масової неплатоспроможності останніх, внаслідок чого, за висновками Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, було втрачено близько 2 млрд. грн. депозитних внесків учасників системи кредитної кооперації [5]. Водночас, масове банкрутство банківських установ у 2014-2016 рр. призвело до втрати резервів страховиків на суму понад 1 млрд. грн., а ліквідація більше 33 страхових компаній протягом 2012-2016 рр., частина з яких не виконала своїх зобов'язань, негативно вплинула на рівень довіри споживачів до професійних учасників ринків небанківських фінансових послуг. У зв'язку з цим виникає необхідність систематизації існуючих проблем, що характерні ринкам небанківських фінансових послуг в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями розвитку окремих ринків небанківських фінансових послуг займаються Н. Внукова, О. Залетов, В. Левченко, О. Жихор, О. Вовчак, О. Барановський, О. Хомутенко, В. Гончаренко та ін. Аналіз робіт наведених вище науковців дозволяє зробити висновок про недостатню глибину дослідження проблем, що стоять на заваді динамічного розвитку ринків небанківських фінансових послуг.

Мета дослідження. Метою наукової роботи є комплексне дослідження та систематизація проблем, що гальмують розвиток ринків небанківських фінансових послуг в Україні у посткризовому періоді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідивши широкий загал проблем, що притаманні ринкам небанківських фінансових послуг, здійснено їх групування наступним чином.

1. Низька довіра населення до інститутів небанківського ринку. У населення України історично сформувалася негативна уява про функціонування небанківських фінансових установ, адже після розпаду СРСР не тільки не було повернуто депозитні вклади населення з рахунків Ощадбанку СРСР,

але й не було здійснено страхові виплати та компенсації за укладеними з Держстрахом СРСР страховими полісами зі страхування життя. Водночас, масове банкрутство страхових компаній, які почали масово створюватися на початку 90-х років завдяки ліберальному законодавству, тільки поглибили недовіру населення до страховиків. На ринку кредитної кооперації, що почало відроджуватися на початку 90-х також існували приклади масового банкрутства кредитних спілок (КС), найбільшою з яких на той час була КС «Пінгвін» (м. Біла Церква), в якій втратили свої заощадження більше як 10 тис. чол. «Трастова епопея» внаслідок якої у середині 90-х рр. більш ніж 4 млн. осіб-членів втратили свої кошти на суму близько 200 млн. дол. США також тільки поглибила недовіру населення до цих інститутів небанківського ринку.

2. Асиметричність інформації на ринку. Асиметричність (від англ. *assimetric(al)*) – неповний, недостатній, викривлений інформації – це нерівномірний розподіл інформації про товар чи послугу між сторонами угод [12]. На ринках НФП асиметрія інформації проявляється як зі сторони небанківських фінансових установ, так і зі сторони споживачів цих послуг.

В узагальненому вигляді приклади асиметричності інформації на ринку небанківських фінансових послуг розміщені у табл. 1.

Таблиця 1

Інформація, що піддається викривленню на ринку НФП [17, с. 93]

Вид послуги	Сторона надання асиметричної інформації та її зміст	
	Небанківська фінансова установа	Споживач послуги (клієнт)
Кредити	<ul style="list-style-type: none"> – розмір ефективної процентної ставки; – випадки дострокового повернення кредиту; – умови зміни процентної ставки; – комісії (тарифи) з обслуговування кредиту; – строки та умови розгляду кредиту; – умови пролонгації кредиту. 	<ul style="list-style-type: none"> – очікування зниження доходів, зміни місця роботи, тощо. – існуючі додаткові зобов'язання; – існуючі в минулому прострочення за кредитами; – справжня мета отримання кредиту; – технічний стан закладеного майна; – поганий фінансовий стан.
Депозитні внески	<ul style="list-style-type: none"> – можливість і порядок зміни процентної ставки під час дії договору; – умови пролонгації; – розмір процентної ставки; – комісії. 	
Страхування	<ul style="list-style-type: none"> – розмір франшизи (умовна/безумовна); – строки виплати при настанні страхового випадку; – інформація про афільованих оцінщиків; – інформація про афільованих сервісах (при страхуванні транспорту чи майна). – розмір виплати при настанні страхового випадку; – частота страхових виплат; – нечіткі та розмиті формулювання страхових випадків; – необхідні формальні вимоги щодо збору документів для оформлення страхової виплати. 	<ul style="list-style-type: none"> – технічний стан майна; – дійсна вартість об'єкта страхування; – можливі фактори, що збільшують ризик; – поганий стан здоров'я (при страхуванні здоров'я чи життя); – поганий фінансовий стан (при страхуванні відповідальності); – фактичні розміри збитків від страхового випадку; – інформація про страхові випадки в минулому.

На даний час відсутні механізми стримування надання неправдивої (часто неповної) інформації про фінансово-економічний стан споживача небанківської послуги, ризику, пов'язані з його діяльністю. Аналогічна проблема виникає і з боку професійних учасників, інформаційна відкритість яких бажає

кращого. Про проблему інформаційної відкритості зазначено в подальшому.

3. Зловживання службовим становищем працівниками небанківських фінансових установ. Керуючі регіональними підрозділами страховиків, страхові комісари та навіть агенти страховиків вдаються до маніпуляцій при оформленні страхових випадків чи страхових договорів. Особливо резонансними були зловживання у КС у кризовому 2009 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість виявлених злочинів органами МВС у КС України у 2008-2014 рр.

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Кількість зареєстрованих злочинів у КС, од.	531	779	733	441	260	338	324

Саме в цьому році було порушено рекордну кількість кримінальних справи проти керівників КС. Резонансність справ КС пов'язана з тим, що недобросовісними керівниками таких фінансових установ було завдано збитків пайовикам на сумі більш ніж 2 млрд. грн. [108].

4. Низький розвиток інфраструктури ринку НФП. На відміну від розвинених ринків в Україні недостатнього розвитку набув інститут страхового брокерства, фінансового консультування, непрозора діяльність агентів СК. Брокери в Україні обслуговують лише 5% страхового ринку, тоді як в США і Канаді – до 95%, Італії – 92%, Німеччині – 87%.

5. Низька капіталізація ринку та низька якість активів. Зростання капіталізації фінансових установ забезпечує платоспроможність установ та є запорукою їх подальшого розвитку. Під капіталізацію доречно розуміти частку активів цих установ у ВВП країни. Капіталізація найбільшої сфери ринків НФП – страхового ринку – у посткризовий період не перевищувала 4,5%, в той час як капіталізація страхового ринку таких європейських країн як Великобританія, Франція та Німеччина складає 96,5%, 63% та 45,3% відповідно [7, с. 106].

Причому активи страховиків України у 2014 р. склали 70,2 млрд. грн. (близько 4 млрд. дол. США) що складає половину вартості бренду страхової компанії АХА і свідчить про недостатній рівень капіталізації страхового ринку України в цілому.

Низьку якість активів небанківських фінансових установ підтверджує і низька частка продуктивних активів КС у 2015 р. (71,6%), тобто кожна четверта гривня активів не приносить ніякого доходу для фінансової установи, що в свою чергу підживляє її платоспроможність.

Одним із видів доходу СК є інвестиційний, який отримується в результаті проведення ефективної політики розміщення страхових резервів страховиків. За результатами аналізу звітних даних страховиків за перше півріччя 2015 р. у 68 СК відмічається невідповідність активів чинним нормативам та недостатнє покриття за резервами [14]. Основною причина такої невідповідності пояснюється розміщенням коштів у ЦП низькочасних емітентів, а також на депозитах неплатоспроможних банків. У 2015 р. у таких банках знаходиться більше ніж 1,5 млрд. грн. [23; 13] резервів страховиків, що складає 13% всіх депозитів, розміщених страховиками у банківській системі України.

6. Недостатнє охоплення небанківськими фінансовими послугами населення. Через недостатню довіру населення до небанківських установ населення проявляє низьку схильність до споживання таких послуг. Адже, якщо у роки розпаду СРСР 71,4% населення України страхувало своє життя та життя рідних [2, с. 46], то станом на кінець 2015 р. було за-

страховано 4,9 млн. осіб [22], тобто менше 11,7% населення України має страховий захист такого характеру. В той час як загальне число застрахованих у Західній Європі наближається до 85-90% усього населення.

Іншою причиною недостатності охоплення населення страховими послугами є низький рівень доходів населення. Враховуючи, що для повноцінного розвитку ринку страхування в державі, середньомісячний дохід потенційного споживача фінансової послуги повинен складати не менше 1200 дол. США, то у зв'язку з істотною девальвацією гривні у 2014-2015 рр. платоспроможний попит населення на страхові послуги суттєво впав.

Аналогічні тенденції низького рівня залучення населення спостерігається і на ринку недержавного пенсійного забезпечення. Згідно даних у 2015 р. учасниками НПФ були тільки 836,7 тис. чол., що є вкрай низьким показником – 2,0% населення України. Наприклад у Словаччині – 872,2 тис. чол. (16,1% населення), Угорщині – 1205,3 тис. чол. (12,1% населення).

Також спостерігається низька участь та активність населення у функціонуванні національної системи кредитної кооперації. Негативні наслідки фінансово-економічної кризи 2008-2009 р. призвели до суттєвого скорочення частки населення, що є пайовиками: якщо у 2007 р. даний показник склав 5,8%, то у 2015 р. – 1,8%.

7. Однією з основних причин такого низького охоплення населення фінансовими послугами є також його **низька фінансова грамотність**. Основною причиною низької обізнаності населення у питаннях фінансової грамотності є різкий перехід старшого покоління з умов адміністративно-командної економіки у нові умови функціонування, при яких вся відповідальність, в т.ч. і за правильне прийняття фінансових рішень, лягає на споживача. У багатьох країнах колишнього соціалістичного табору (наприклад, в Угорщині) проблему низької фінансової обізнаності населення долали шляхом впровадження обов'язкового вивчення основ фінансової грамотності у ЗОШ починаючи з 5 класу, а також шляхом впровадження обов'язкового випускного державного екзамену при закінченні повної середньої освіти. В Україні ж основи економіки вивчаються тільки у випускному 11 класі, причому дисципліну викладає у більшості випадків не економіст, а в кращому випадку вчитель географії. Вивчення основ економіки з 9 класу здійснюється тільки у спеціалізованих школах, що розробили відповідні навчальні плани. Тільки починаючи з 2011 р. в Україні почали впроваджувати пілотні проекти підвищення фінансової грамотності у школах України для учнів віком 15-16 років. Станом на вересень 2015 р. дисципліну «Фінансова грамотність» вивчає 16096 учнів у 596 школах України [11]. Вивчення такого курсу учнями дозволяє поглибити знання з фінансів та економіки самих батьків. Однак, ця програма завершила своє функціонування 31.10.2015 р.

8. **Відсутність механізму гарантування вкладів** членів кредитних спілок та страхових виплат з довгострокового страхування життя також є однією з причин низької зацікавленості населення небанківськими фінансовими послугами.

Зарубіжний досвід та позиція ЄС (White paper on Insurance Guarantee Schemes) [29], доводить важливість запровадження обов'язкової схеми гарантування виплат за договорами страхування життя при наймі на стадії утворення Фонду та накопичення коштів для забезпечення гарантованих страхових та компенсаційних витрат. Аналогічні установи поширені у багатьох розвинених країнах світу, таких як Великобританія, Канада, Голландія, США, Франція, Японія, Італія, Норвегія, Фінляндія, Греція, Іспанія та ін. [16], але кожен з них харак-

теризується специфічними особливостями функціонування [9, с. 232].

На даний час зареєстровано та прийнято за основу проект Закону «Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя» [19], який учасники ринку на даний час не вважають за доцільним до прийняття. Вони вважають більш ефективним є запровадження механізму гарантування страхових резервів, зокрема розміщених в банківській системі [3]. Проблемним питанням є повернення саме коштів страхових резервів, розміщених страховими організаціями на депозитних та поточних рахунках проблемного банку.

Інше нагальне питання, що потребує вирішення, пов'язане із гарантуванням небанківською системою повернення вкладів пайовиків КС. Відсутність державних гарантій вкладників системи кредитної кооперації України ставить останніх у нерівні умови із КБ, що включені у систему державного гарантування.

В Україні з 2005 р. обговорюється питання створення Фонду гарантування вкладів кредитних спілок, однак зареєстровано лише два проекти щодо можливого запровадження системи гарантування вкладників кредитних кооперативів. Проект Закону №10519 пропонує приєднатися кредитним кооперативам до діючого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Причому обсяг депозитів у системі кредитної кооперації у 2015 р. склав 855,2 млн. грн., що складає 0,1% депозитів, розміщених домогосподарствами у банківській системі України. Тому включення КС у систему гарантування вкладів населення не підвищувало б ризики функціонування останньої.

9. **Відсутність створення в Україні єдиної системи кредитних бюро**, яка змогла б акумулювати та надавати інформацію небанківським кредитним установами – запитувачам інформації про кредитну історію потенційних позичальників. Свого часу НАКСУ виступила засновником кредитного бюро АТ «Міжнародне бюро кредитних історій» і переважна більшість її членів активно використовують послуги кредитного бюро. В той же час, більшість учасників системи кредитної кооперації, в т.ч. і найбільші її учасники, не є членами цієї СРО й не отримують інформацію від даного бюро. Це в свою чергу підвищує ризик неповернення виданого кредиту небанківськими фінансовими установами – фінансовими компаніями, КС чи іншими кредитними установами.

10. **Низький рівень компетентнісних характеристик працівників небанківських фінансових установ**. Проявляється через недостатній якісний рівень професійного середовища, що виявляється у невисокій кваліфікації персоналу спеціалізованих фінансових установ, який пов'язаний з нестачею відповідних навчальних закладів або недосконалістю навчальних програм для розв'язання цієї проблеми в регіонах України. Так, в Україні проводиться підготовка магістрів за спеціалізованою програмою «Менеджмент фінансових установ» тільки в Харківському національному економічному університеті ім. С. Кузнеця. Переважна більшість ВНЗ України здійснюють підготовку бакалаврів та магістрів за напрямками та спеціальністю «фінанси і кредит» в яких не передбачено спеціалізованої нормативної дисципліни, що присвячена особливостям функціонування ринків кредитної кооперації, ломбардів чи лізингової діяльності. Краща ситуація спостерігається з підготовкою кадрів для страхового ринку, однак, не у всіх регіонах України відбувається така підготовка. Так, наприклад у Закарпатській області не здійснюється спеціальна підготовка фахівців, яка б враховувала особливості регіональних ринків фінансових послуг.

11. **Недостатній захист прав споживачів небанківських фінансових послуг**. Незважаючи на прийняття Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг

в Україні [20] та Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг у 2012-2017 рр. [21] на даний час не прийнято План заходів з реалізації цієї стратегії. Особливо гострою на даний час є дискусія з приводу впровадження інституту страхового Омбудсмена чи аналогічного органу, що здатен сприяти реалізації права споживача небанківських послуг на захист своїх порушених прав. У багатьох країнах ЄС цей механізм відпрацьований шляхом впровадження названого вище інституту (наприклад Великобританія) чи створення спеціального інституту досудового врегулювання спорів, що виникають між споживачами та надавачами фінансових послуг. В Угорщині з 2011 р. успішно функціонує Фінансова арбітражна Комісія, завдяки ефективній роботі якої за 2011-2014 рр. частка скарг споживачів, що були врегульовані у досудовому порядку зросла з 27,5% у 2011 р. до 53,4% у 2014 р. [1, с. 207].

12. Інформаційна закритість ринку НФП. Згідно чинного законодавства, небанківські фінансові установи повинні щорічно публікувати свої бухгалтерські звіти та аудиторський висновок у ЗМІ. Виконуючи норми законодавства, учасники ринку НФП розміщують цю інформацію на своєму офіційному сайті чи спеціалізованому журналі «Україна Бізнес Ревю». Частина ж небанківських установ публікує цю інформацію у маловідомих газетах та журналах, що виходять доволі невеликим накладом. Навіть формально виконавши вимогу законодавця, для зовнішнього користувача бухгалтерська звітність фінансової установи не дає можливість адекватно оцінити її фінансово-економічний стан. Для цього необхідно оцінити інформацію, що міститься у спеціальній звітності кредитних кооперативів, страхових компаній, ломбардів, НПФ тощо, які вони подають до Нацкомфінпослуг. Однак ця звітність є максимально закритою як для зовнішнього користувача, так і самого пайовика КС чи члена НФП. Моніторинг інтернет-сторінок КС Закарпаття, проведений автором свідчить про те, що з 15 КС, що містяться у базах даних Нацкомфінпослуг [8], тільки у 11 з них існує інтернет-сторінка, що містить таку інформацію, і лише одна з них розміщує для публічного ознайомлення спеціалізовану звітність.

13. Низький рівень конкуренції на ринку НФП. На зниження рівня конкуренції на ринку НФП вказує динаміка росту концентрації ринку НФП України, що припадає на перших трьох (ТОР-3) та десяти учасників (ТОР-10) у табл. 3 Особливо активна фаза росту концентрації спостерігається у посткризовий період у ризиковому сегменті страхування та на ринку ломбардних послуг.

Таблиця 3
Показники концентрації ринку НФП у 2009-2015 рр.*

Вид ФУ	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ТОР-3							
Страховики страхування-життя	54,3	49,7	51,3	44,0	51,7	44,8	42,8
Страховики із загальних видів	11,2	13,6	13,7	9,9	13,5	15,6	14,7
Ломбарди	45,8	42,6	25,3	20,9	38,2	46,5	43,6
Факторингові компанії	68,0	64,0	63,6	69,8	38	36,6	-
ТОР-10							
Страховики страхування-життя	80,9	83,7	87,1	90,4	90,9	91,2	87,9

Страховики із загальних видів	29,3	33	34,4	28,6	30,7	35,0	36,3
Ломбарди	75,6	68,1	59,6	40,9	65,1	60,2	69,6
Факторингові компанії	96,6	94,6	89,9	90,1	66,1	65,9	-

* Складено та згруповано автором на основі даних Нацкомфінпослуг.

14. Неврегульованість системи оподаткування для професійних учасників ринків НФП, можливість використання їх для ухилення (оптимізації) оподаткування. Особливо привабливими для здійснення оптимізації (ухилення) від оподаткування останніми роками були СК. Враховуючи, що СК до 2015 р. сплачували податок на прибуток в розмірі 3% від суми чистих страхових премій, певна частина страховиків здійснювала зловживання дією цієї норми шляхом перестрахування частини суми у нерезидента, чим досягали зменшення суми чистих страхових премій, і як наслідок – спланичних сум податку на прибуток. Для боротьби з цим явищем було впроваджено обов'язкову реєстрацію та погодження договорів перестрахування з Нацкомфінпослуг.

Внаслідок користування КС податковою пільгою і звільненням від сплати ПДВ, ці установи використовують схеми з мінімізації оподаткування – КС акумулює прибуток і виводить його, замовляючи фіктивні послуги, наприклад, маркетингові. Більшість таких псевдокооперативів не знаходяться за місцем своєї реєстрації [20, с. 181].

Для НПФ існування акцизного податку з відчуження цінних паперів [24] погіршує ринкові умови їх функціонування і знижує дохідність пенсійних активів, тим самим не знижує схильність населення України до участі у забезпеченні додаткової пенсії через за участю НПФ.

15. Функціонування на ринку НФП «псевдоустанов» під виглядом КС, фінансових компаній чи СК, що діють за принципом «фінансової піраміди».

У Нацкомфінпослуг на даний час налічується більш ніж 40 фінансових установ, що діють за принципом фінансової піраміди, причому експерти цю цифру вважають суттєво заниженою [27].

Класичний прикладом КС, що діяла за принципом фінансової піраміди, була КС «Тринадцята зарплата», через яку було легалізовано більшу частину грошей іншої фінансової піраміди, відомої на всю країну – столичної Kings Capital. Активи цієї КС на кінець 2008 р. склали 123,2 млн. грн., а депозитний портфель – 50,5 млн. грн. Вкладники Kings Capital і КС «Тринадцята зарплата» так і не отримали свої вкладення [25].

В основному фінансові піраміди прикриваються під виглядом КС, адміністраторів в групах та фінансові компанії, працюють у тому числі і як страхові агенти. У скаргах клієнтів почали з'являтися СК, які звинувачують ся споживачами у співпраці з фінансовими пірамідами. Серед фігурантів судових справ є такі компанії, як «Традо», «Укркомстрах», «Вусо», компанію по страхуванню життя «Універсальна» [27].

16. Одним з найбільш вагомих факторів гальмування розвитку ринку НФП більшість фахівців вважає **низький рівень державного регулювання** та зарегульованість процесів на ринку. Сукупність проблем, що витікають із недолугості державного регулювання ринків НФП зазначено у «Стратегії реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки»: недостатня ефективність державного регулювання та нагляду; надмірна зарегульованість дозвільних процедур фінансовим установам та іншим піднаглядним організаціям; проява недобросовісної поведінки службовців під час вирішення регуляторних питань, яка необґрунтовано

підвищує вартість надання фінансових послуг споживачам. Корупційні скандали навколо службовців Нацкомфінпослуг [28] тільки посилюють існування цієї проблеми.

Для визначення напрямів вирішення проблем розвитку ринків НФП слід згрупувати існуючі фактори впливу на розвиток ринку, використовуючи причинно-наслідкову діаграму, т.з. діаграму Ісікави [6] (рис. 1). Цей метод представлення найбільш суттєвих зовнішніх та внутрішніх факторів, що створюють проблеми. Ця діаграма дозволяє виявляти та одночасно і структурувати фактори з метою подальшого формування коригувальних дій [10, с. 159].

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі систематизації факторів, що гальмують розвиток досліджуваних ринків в подальшому шляхом методу ієрархій необхідно встановити причинно-наслідкові взаємозв'язки між проблемами та визначити вершину ієрархії. Це дозволить сфокусувати увагу дослідження саме на базовій проблемі для ринків небанківських фінансових послуг.

Список літератури:

1. Бачо Р.Й. Фінансовий арбітраж як перспективний напрям удосконалення державного регулювання ринків фінансових послуг в Україні (на матеріалах Фінансової арбітражної Комісії Угорщини) / Р.Й. Бачо // Бізнес-Інформ. – №3. – 2015. – С. 204-208.
2. Єгорова О.С. Розвиток страхування життя в Україні / О.С. Єгорова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8019/1/Article16.pdf>
3. Законопроект про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя потребує суттєвого доопрацювання – ЛСОУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uainsur.com/our-news/45088/>
4. Звіт про виконання показників розподілу видатків Державного бюджету України у 2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/doccatalog/document?id=163147>.
5. Звіт Тимчасової слідчої Комісії ВРУ розслідування обставин та причин сучасного стану справ в системі кредитної кооперації. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unascu.org.ua/main/docs/doc_181234.rtf.
6. Исикава К. Японские методы управления качеством / К. Исикава; сокр. пер. сангл.; подред. А. В. Гличева. – М.: Экономика, 1988. – 214 с.
7. Клепікова О.А. Дослідження динаміки розвитку страхового ринку України як складової світового ринку страхових послуг. [dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2045/1/Вестник ОНУ т17 в20 Экономика.101-1122%В.pdf](http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2045/1/Вестник%20ОНУ%20т17%20Экономика.101-1122%20В.pdf)
8. Комплексна інформаційна система Нацкомфінпослуг. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kis.nfp.gov.ua/>.
9. Кондратенко Д.В. Анализ целесообразности создания фонда гарантирования страховых выплат по договорам страхования жизни в Украине / Д.В. Кондратенко, В.В. Мужиливский // Страховые интересы современного общества и их обеспечение. Сборник материалов XIV Международной научно-практической конференции (Саратов, 5–7 июня 2013 г.). – С. 230–234
10. Корват О.В. Напрями державного регулювання якості страхових послуг / О.В. Корват // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2014. – Т. 19. – Вип 2/5. – с. 156-160.
11. Лист МОН України «Про проведення вхідної діагностики рівня знань з курсу «Фінансова грамотність» №1/9-444 від 18.09.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим досту-

пу: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-09-22/4410/list1_9_444.doc

12. Макконелл, К. Экономикс. 14-е издание [Текст] / К. Макконелл, С. Брю. – М.: ИНФРА-М, 2002.
13. Нацкомфінпослуг хочет создать фонд гарантирования вкладов для страховщиков. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forinsurer.com/news/15/10/13/33020>.
14. Нацфінпослуг виявила недостатність обсягу резервів у 68 страхових компаній. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theinsider.ua/business/56052bdcc7ff5/>
15. Нова перемога бюрократії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/31/18-nechistaya-sila.html?lang=ua>.
16. Опыт зарубежных стран. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fgsu.kz/new_fgsu/index.php?ID=10
17. Осянин И.К. Асимметрия информации на рынке финансовых услуг/ И.К. Осянин// Ярославский педагогический вестник – 2012 – №1 – Том I (Гуманитарные науки). С. 92-95. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vestnik.yspu.org/releases/2012_1g/21.pdf.
18. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни в додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. № 954» № 709 від 26.09.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/709-2013-%D0%BF>
19. Проект Закону України «Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя» № 0958 від 27.11.2014 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52410&pf35401=316880>
20. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні» №1026-р від 03.09.2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1026-2009-%D1%80>.
21. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки» №867-р від 31.10.2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80#n8>
22. Ринок страхування життя в Україні: життя ледве жевріє. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/349965/rynok-strahuvannya-zhyttya-v-ukrayini-zhyttya-ledve-zhevriye>
23. Страховики не можуть забрати півмільярда гривень депозитів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: insurance.lviv.ua/?q=news/страховики-не-можуть-забрати-у-банків-півмільярда-гривень-депозитів
24. Тевелєв Д. Несправедливо, коли інвестиційні інструменти оподатковуються по-різному. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/dmitro-tevelyev-nespravedlivo-koli-investicijni-in/>
25. Топ-7 лопнутих кредитних спілок України. Цікаві історії банкрутств найбільших кредитних організацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://credit.razanira.com/top-7-lopnuli-kreditnix-spilok-ukra%D1%97ni-cikavi-istori%D1%97-bankrutstv-najbilshix-kreditnix-organizacij/>
26. Україну виключили з IAIS за несплату внесків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.comments.ua/politics/49676-Ukrainu-viklyuchili_z_IAIS_z.html
27. Фінансові піраміди використовують страхові компанії в своїх схемах. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/~1/2013/11/14/312876>.

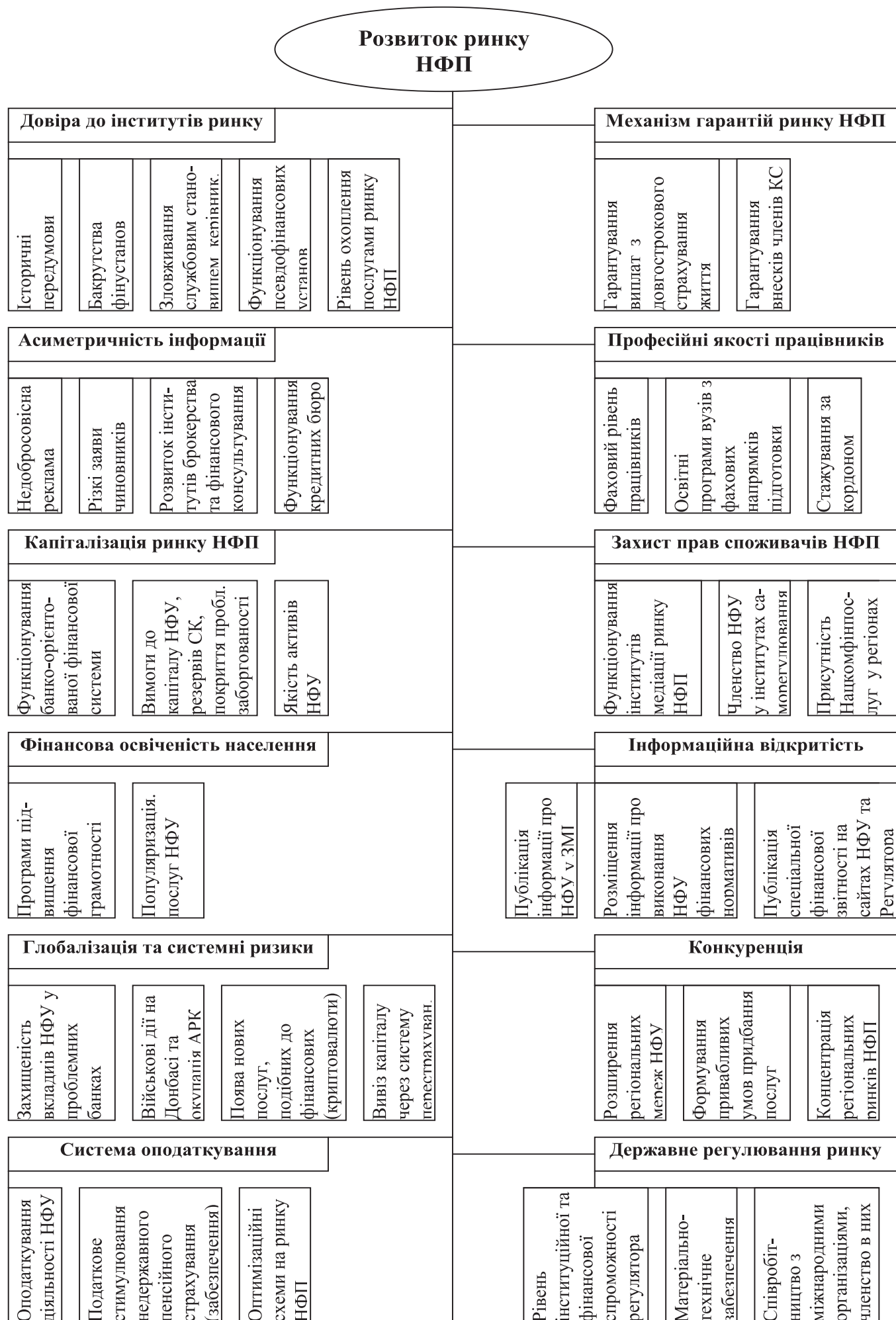

Рис. 1. Причинно-наслідкова діаграма проблем розвитку ринків НФП

28. Чиновника Нацкомфінпослуг спіймали на хабарі в 60 тисяч гривень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/129339>

29. Insurance Guarantee Schemes (White Paper) http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/single_market_services/financial_services_insurance/mi0055_en.htm.

Транслітерація списку використаних джерел:

1. Bacho R.I. Finansovy arbitrazh yak perspektivnyi napriam udoskonalennia derzhavnoho rehuliuвання rynkiv finansovykh posluh v Ukraini (na materialakh Finansovoi arbitrazhnoi Komisii Uhorshchyny) / R.I. Bacho // Biznes-Inform. – №3. – 2015. – S. 204-208.

2. Iehorova O.S. Rozvytok strakhuvannia zhyttia v Ukraini / O.S. Yehorova. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8019/1/Article16.pdf>

3. Zakonoproekt pro Fond harantuvannia strakhovykh vyplat za dohovoramy strakhuvannia zhyttia potrebuie suttievoho doopratsiuvannia – LSOU. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uainsur.com/our-news/45088/>

4. Zvit pro vykonannia pokaznykiv rozpodilu vydatkiv Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy u 2011 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.treasury.gov.ua/main/doccatalog/document?id=163147>.

5. Zvit Tymchasovoi slidchoi Komisii VRU rozsliduvannia obstavyn ta prychnyn suchasnoho stanu sprav v systemi kredytnoi kooperatsii. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.unascu.org.ua/main/docs/doc_181234.rtf.

6. Ysykava K. Yaponskye metody upravleniya kachestvom / K. Ysykava; sokr. per. sanhl.; podred. A. V. Hlycheva. – M.: Ekonomika, 1988. – 214 s.

7. Klepikova O.A. Doslidzhennia dynamiky rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy yak skladovoi svitovoho rynku strakhovykh posluh. dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/2045/1/Vestnyk ONU t17 v20 Ekonomika.101-1122%B.pdf

8. Kompleksna informatsiina systema Natskomfinposluh. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kis.nfp.gov.ua/>.

9. Kondratenko D.V. Analiz tselesoobraznosti stozdanyia fonda harantirovaniia strakhovykh vyplat po dohovoram strakhovaniia zhyzny v Ukrainy / D.V. Kondratenko, V.V. Muzylyvskiy // Strakhovye ynteresy sovremennoho obshchestva y ykh obespechenye. Sbornik materyalov XIV Mezhdunarodnoi nauchno-praktycheskoi konferentsyy (Saratov, 5–7 yunია 2013 h.). – S. 230–234

10. Korvat O.V. Napriamy derzhavnoho rehuliuвання yakosti strakhovykh posluh / O.V. Korvat // Visnyk ONU im. I.I. Mechnykova. – 2014. – T. 19. – Vyp 2/5. – s. 156-160.

11. Lyst MON Ukrainy «Pro provedennia vkhidnoi diahnostryky rivnia znan z kursu «Finansova hramotnist» №1/9-444 vid 18.09.2015 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://old.mon.gov.ua/files/normative/2015-09-22/4410/list1_9_444.doc

12. Makkonell, K. Ekonomys. 14-e yzdanye [Tekst] / K. Makkonell, S. Briu. – M.: YNFRA-M, 2002.

13. Natskomfynusluh khochet stozdat fond harantirovaniia vkladov dlia strakhovshchykov. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://forinsurer.com/news/15/10/13/33020>.

14. Natsfinposluh vyiavyla nedostatnist obsiahu rezerviv u 68 strakhovykh kompanii. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.theinsider.ua/business/56052bdcc7ff5/>

15. Nova peremoha biurokratii. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://archive.kontrakty.ua/gc/2006/31/18-nechistaya-sila.html?lang=ua>.

16. Opyt zarubezhnykh stran. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.fgsu.kz/new_fgsu/index.php?ID=10

17. Osianyn Y.K. Asymmetriya informatsiyi na rynke finansovykh usluh / Y.K. Osianyn // Yaroslavskiy pedahohychesky vestnyk – 2012 – №1 – Tom I (Humanytarnye nauky). S. 92-95. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://vestnik.yspu.org/releases/2012_1g/21.pdf.

18. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro vnesennia zminy v dodatok 1 do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 zhovtnia 2008 r. № 954» № 709 vid 26.09.2013 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/709-2013-%D0%BF>

19. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro Fond harantuvannia strakhovykh vyplat za dohovoramy strakhuvannia zhyttia» № 0958 vid 27.11.2014 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=52410&pf35401=316880>

20. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia kontseptsii zakhystu prav spozhyvachiv nebankivskykh finansovykh posluh v Ukraini» №1026-r vid 03.09.2009 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1026-2009-%D1%80>.

21. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro skhvalennia Stratehii reformuvannia systemy zakhystu prav spozhyvachiv na rynkakh finansovykh posluh na 2012-2017 roky» №867-r vid 31.10.2012 r. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80#n8>

22. Rynok strakhuvannia zhyttia v Ukraini: zhyttia ledve zhevriie. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://news.finance.ua/ua/news/-/349965/rynok-strakhuvannia-zhyttia-v-ukrayini-zhyttia-ledve-zhevriie>

23. Strakhovyky ne mozhut zabraty pivmiliarda hryven depozytiv. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: lviv.ua/?q=news/strakhovyky-ne-mozhut-zabraty-u-bankiv-pivmiliarda-hryven-depozytiv

24. Teveliev D. Nespravedlyvo, koly investytsiini instrumenty opodatkovuiutsia po-riznomu. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/dmitro-tevelyev-nespravedливо-koli-investicijni-in/>

25. Top-7 lopnutykh kredytnykh spilok Ukrainy. Tsikavi istorii bankrutstv naibilshykh kredytnykh orhanizatsii. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://credit.razanira.com/top-7-lopnuli-kreditnix-spilok-ukra%D1%97ni-cikavi-istorii%D1%97-bankrutstv-najbilshix-kreditnix-organizacij/>

26. Ukrainu vykliuchyly z IAIS za nesplatu vneskiv. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ua.comments.ua/politics/49676-Ukrainu-viklyuchili-z-IAIS-za.html>

27. Finansovi piramidy vykorystovuiut strakhovi kompanii v svoikh skhemakh. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://news.finance.ua/ua/~1/2013/11/14/312876>.

28. Chynovnyka Natskomfinposluh spiimaly na khabari v 60 tysyach hryven. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://tyzhden.ua/News/129339>

29. Insurance Guarantee Schemes (White Paper) http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/single_market_services/financial_services_insurance/mi0055_en.htm.